Paviljon za poslušne

Kako se obrazovanje i civilno društvo stavljaju u službu EXPO 2027

Autorke:

Alma Mustajbašić
Elena Nikolić

oktobar 2026.

Građanske inicijative

SAŽETAK

Od najave da je Srbija izabrana za organizatora specijalizovane izložbe EXPO BELGRADE 2027 (u daljem tekstu EXPO 2027), ovaj događaj ne prestaje da izaziva pažnju javnosti. Dok, s jedne strane, vlast ovo predstavlja kao najvažniji državni projekat i razvojnu šansu zemlje, sa druge strane, kritičari ukazuju na poraz vladavine prava, netransparentne javne nabavke i prekomerno trošenje javnog novca. EXPO 2027 postao je sveprisutan: kroz bilborde, reklame, konstrukcije na javnim prostorima, potpise na zvaničnim državnim mejlovima. Specijalizovana izložba nametnuta je i obrazovnom sektoru i organizacijama civilnog društva.

Ova analiza ima za cilj da ponudi pregled aktivnosti i preduzetih mera upravo po pitanju povezanosti EXPO 2027 sa obrazovanjem i civilnim društvom. Uz kritički osvrt i postavljanje predmeta ove analize u širi društveno-politički kontekst Srbije, predstavljeni su do sada preduzeti koraci i njihov uticaj na obrazovni i nevladin sektor. Analiza kroz četiri celine obrađuje teme kršenja osnovnih građanskih sloboda, ulogu obrazovanja, organizovanje volontiranja i uključivanje organizacija civilnog društva u realizaciju specijalizovane izložbe. Kršenja i zloupotrebe zakona, ugrožavanje autonomije obrazovnih ustanova, nejasna uloga udruženja građana u programu volontiranja, usmeravanje sredstava sa javnih konkursa za podršku udruženjima na projekte koji su fokusirani na izložbu EXPO 2027, ali i mnogobrojna pitanja koja su ostala bez odgovora samo su neke od tačaka koje su predmet ove analize.

Šta je EXPO?

Republika Srbija je izabrana da bude zemlja domaćin Međunarodne specijalizovane izložbe EXPO 2027. Vlast u Srbiji ovaj projekat predstavlja kao *najveću razvojnu šansu u istoriji zemlje*, dok se u široj i stručnoj javnosti, usled dosadašnje prakse nadležnih prilikom realizacije velikih projekata, probudila sumnja u opravdanost ovog projekta. Takođe se postavilo i pitanje da li je ovaj projekat zapravo u javnom interesu građana Republike Srbije. Na ovaj projekat usmereni su ogromni resursi države, i gotovo da ne postoji sektor Vlade koji ne učestvuje u realizaciji izložbe. Do sada je realizovano preko stotinu javnih nabavki za potrebe EXPO-a u različitim sferama (infrastruktura, marketinške usluge, angažovanje umetnika i izvođača, angažovanje motivacionih govornika itd).

EXPO ili Velika svetska izložba (često se koristi i termin svetski sajam) nosi sa sobom bogatu istoriju koja datira još iz XIX veka, a pojedini izvori ukazuju i na ranije događaje ovakvog tipa. Ipak, najčešće se kao prva Velika svetska izložba označava ona održana 1851. u Londonu[1]. Reč je o međunarodnom događaju koji okuplja države sveta koje predstavljaju svoja dostignuća u različitim oblastima (najčešće je fokus na tehnološkim inovacijama, ali se javljaju i druge teme poput postizanja socijalnog i kulturnog progresa). Postoji nekoliko vrsta ovih međunarodnih izložbi: svetski EXPO, specijalizovani EXPO, EXPO hortikulture i Trijenale u Milanu. Velike svetske izložbe su, pored predstavljanja novih dostignuća, omogućile državama da se pozicioniraju na političkoj mapi sveta i da ostvare uticaj na međunarodnoj diplomatskoj sceni.

Dok se svetski EXPO (World EXPO) održava na svakih 5 godina i obuhvata univerzalne teme koje pogađaju čovečanstvo, specijalizovani EXPO se održavaju u periodu između dva svetska EXPO-a i fokusiraju se na specifičnu temu i pokušavaju da: „odgovore na konkretne izazove sa kojima se čovečanstvo suočava”, navodi se na sajtu Međunarodnog biroa za izložbe koji je odgovoran za nadzor i regulaciju svih

[1] Daigle-Williamson, Marsha. 2023. “First World's Fair.” *EBSCO*, 2023. https://www.ebsco.com/research-starters/history/first-worlds-fair.

međunarodnih svetskih izložbi koje traju duže od 3 nedelje.[2] Specijalizovani EXPO su manji i samim tim jeftiniji i za zemlju organizatora, ali i za zemlje učesnice koje nisu u obavezi da izgrade svoje zasebne paviljone kao što je to slučaj na Svetskom EXPO-u.

Tema EXPO-a 2027 je „Igraj za čovečanstvo - sport i muzika za sve". Prema informacijama koje je pružio organizator: „EXPO 2027 Beograd je prilika da svet vidi stvarni potencijal ovog regiona. Pokazaće da Srbija nije samo u koraku sa najnovijim globalnim trendovima u poljima infrastrukture, turizma, nauke i tehnologije itd, nego i da ima kapacitete da bude predvodnik u tim oblastima."[3] Ovo je prvi specijalizovani EXPO koji se održava na području Zapadnog Balkana. Na sajtu EXPO 2027 Beograd, navedeno je da je učešće potvrdilo preko 140 međunarodnih učesnika[4], ali je za sada zvanično nabrojano 85 država[5], sa najavom da će ih uskoro biti još. Organizatori očekuju i milione posetilaca za tri meseca održavanja specijalizovane izložbe.

U javnim nastupima predstavnika vlasti u Srbiji, Specijalizovana izložba EXPO 2027, predstavljena je kao: „najveća razvojna šansa u istoriji zemlje".[6] Međutim, brojne odluke koje su tiču projekta EXPO 2027, kao i dosadašnja praksa nadležnih kada je reč o realizaciji velikih projekata, probudila je sumnje šire i stručne javnosti u kojoj se postavilo pitanje opravdanosti ovog projekta i da li je on zaista u javnom interesu.

Prve sumnje probudile su se još 2023. godine, kada je odlučeno da će Beograd biti domaćin naredne specijalizovane izložbe. Naime, iste godine usvojen je, a nakon dve godine i dopunjen, Zakon o posebnim postupcima radi realizacije međunarodne specijalizovane izložbe EXPO Belgrade 2027.[7] Ovaj zakon, poznatiji i kao lex specialis,

---

[2] Bureau International des Expositions. "About Specialised Expos." https://www.bie-paris.org/site/en/expos/specialised-expos/about-specialised-expos.
[3] Bureau International des Expositions. "Expo 2027 Belgrade." https://www.bie-paris.org/site/en/2027-belgrade?view=bieexpo&layout=bieparis:expo.
[4] Zvanični učesnici međunarodnih EXPO izložbi mogu biti države i međunarodne organizacije.
[5] Broj proveren zaključno sa 15. 10. 2026.
[6] Tanjug. 2025. „Predstavljena maketa "Ekspo 2027", Mali: Ekspo najveća razvojna šansa nase zemlje." *Euro Newx Srbija*, 15. maj. https://www.euronews.rs/srbija/drustvo/169174/sinisa-mali-predstavio-maketu-ekspo-2027-beograd/vest.
[7] Zakon o posebnim postupcima radi realizacije Međunarodne specijalizovane izložbe EXPO Belgrade 2027. *Sl. glasnik RS*, br. 92/2023 i 91/2025. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-posebnim-postupcima-radi-realizacije-medjunarodne-izlozbe-expo-belgrade-2027.html.

predviđa da se radovi za izgradnju infrastrukturnih objekata u vezi sa EXPO-om 2027, koji bi mogli da koštaju milijardu evra, ugovore bez primene Zakona o javnim nabavkama.

Pored izgradnje objekata vezanih za održavanje EXPO-a 2027, ovaj Zakon odnosi se i na izgradnju Nacionalnog fudbalskog stadiona koji je najavljivan godinama unazad, kao i drugih sadržaja van granica Prostornog plana, ali koji su u funkciji objekata izgrađenih u okviru EXPO kompleksa. Praksa usvajanja lex specialis-a podrazumeva donošenje posebnih zakona u cilju rešavanja specifičnih pitanja i ovi zakoni imaju prednost u odnosu na zakone koji regulišu opšta pitanja u konkretnoj oblasti. Međutim, sve češća praksa usvajanja ovih zakona u Srbiji pokazatelj je i sistemskih pokušaja zaobilaženja uspostavljenih standarda i kreiranja specifične pravne situacije koja ostaje van okvira postojećeg pravnog poretka. Na ovu praksu skrenuta je pažnja i u izveštaju Evropske komisije za Srbiju za 2025. godinu. „Srbija i dalje ima tendenciju da zaobilazi svoje zakonodavstvo u ovoj oblasti (prim. prev. institucionalno uređenje i pravno usklađivanje) putem međuvladinih sporazuma i posebnih zakona, uključujući i one koji se odnose na realizaciju međunarodne specijalizovane izložbe EXPO Beograd 2027. Zakon o posebnim postupcima za realizaciju EXPO-a Beograd 2027. i prateća uredba izuzimaju projekte od primene Zakona o javnim nabavkama i nastavljaju da izazivaju zabrinutost u pogledu njihove usklađenosti sa pravnim tekovinama EU, uključujući pitanja pravne zaštite i rokova za podnošenje ponuda. (...) Na Portalu javnih nabavki postoji modul posvećen EXPO 2027. Transparentnost projekata ugovorenih na osnovu međuvladinih sporazuma je poboljšana, ali je i dalje ograničena."[8] Kompleks EXPO-a u Surčinu obuhvatiće, prema rečima ministra finansija, izgradnju paviljona, Nacionalnog stadiona, Beogradskog sajma, Akvatik centra, stanova za goste i učesnike manifestacije, železničke pruge.[9]

[8] Directorate-General for Enlargement and Eastern Neighbourhood. 2025. "Serbia 2025 Report." *European Commission*, November 4. https://enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2025_en.

[9] Tanjug. 2025. „Mali: Organizacija Ekspa dobijena većinom glasova od ukupno 184 članova BIE." *RTV*, 23. jul. https://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/aktuelno/mali-organizacija-ekspa-dobijena-vecinom-glasova-od-ukupno-184-clanova-bie_1645439.html.

U članu 2. Zakona o posebnim postupcima radi realizacije međunarodne specijalizovane izložbe EXPO Belgrade 2027 navodi se da: „Realizacija projekta EXPO BELGRADE 2027 predstavlja opšti interes od značaja za sveukupni privredni razvoj Republike Srbije." Međutim, nadležni organi nisu predstavili javnosti nikakvu analizu ili bilo koji drugi dokument koji bi predstavio ekonomske benefite ovog projekta na koji je do sada uloženo više milijardi dinara iz budžeta Republike Srbije.

Prema analizi magazina Forbes Srbija do juna 2026. godine, potrošeno je 12,84 milijarde dinara za projekat EXPO 2027, što je skoro celokupna suma predviđena za ovu godinu (12,9 milijardi dinara).[10] Ministar finansija Srbije Siniša Mali, izjavio je da bi sam kompleks EXPO trebalo da košta 1,2 milijarde evra, dok bi za projekte širom Srbije u vezi sa organizovanjem međunarodne izložbe trebalo da bude izdvojeno 17,8 milijardi evra.[11] Poređenja radi, izgradnja objekata za potrebe specijalizovane izložbe EXPO održane u Južnoj Koreji 2012. godine, koštala je 1,8 milijardi dolara (što je oko 1,5 milijardi evra). Treba naglasiti da je Vlada Južne Koreje finansirala samo trećinu tog iznosa.[12]

Velike sume javnog novca odlaze na račun različitih privrednih društava osnovanih radi realizacije projekta. Taj novac ova preduzeća troše i njime raspolažu u skladu sa posebno usvojenim Zakonom, koji omogućava da se radovi izvode i bez sprovođenja odredbi Zakona o javnim nabavkama. Istraživački portal CINS izveštavao je o firmama[13] koje učestvuju u izgradnji objekata u okviru ovog projekta, među kojima su firme: „saradnika i srodnika ljudi iz kriminalnih krugova, kao i ljudi bliski vlasti."[14] Pored toga

[10] Petaković, Nevena. 2026. „Metro, EXPO, vojska – da, kanalizacija – ne: Vlada objavila izveštaj o potrošnji u prvoj polovini 2026." *Forbes Srbija*, 3. avgust. https://forbes.n1info.rs/novac/metro-expo-vojska-da-kanalizacija-ne-vlada-objavila-izvestaj-o-potrosnji-u-prvoj-polovini-2026/.

[11] Manojlović, Mila. 2026. „Izdvajanja za EXPO u Beogradu premašila dve milijarde evra." *Radio Slobodna Evropa*, april 14. https://www.slobodnaevropa.org/a/expo-beograd-finansiranje/33728633.html.

[12] Herman, Steve. 2012. "South Korean Expo Struggling to Succeed." *Voice of America*, June 11. https://www.voanews.com/a/south-korean-expo-struggling-to-succeed/1205773.html.

[13] Milosavljević, Ivana i Jovana Nikolić. 2026. „Baza podataka: U čije ruke ide novac za EXPO." *CINS*, 22. jun. https://www.cins.rs/baza-podataka-u-cije-ruke-ide-novac-za-expo/. i

[14] Milosavljević, Ivana. 2026. „U čijim rukama su poslovi za EXPO: sestra Ace Rošavog, osuđeni u slučaju Arkan, Pink Panter, Bagzijev sin, firma koja se povezuje sa Čumetom." *CINS*, 22. jun. https://www.cins.rs/u-cijim-rukama-su-poslovi-za-expo-sestra-ace-rosavog-osudjeni-u-slucaju-arkan-pink-panter-bagzijev-sin-firma-koja-se-povezuje-sa-cumetom/.

istraživački novinari i novinarke CINS-a izveštavali su i o praksi angažovanja stranih radnika na crno.[15]

Pored pitanja načina trošenja javnih sredstava za potrebe realizacije ovog projekta kao i to, da li je u opštem interesu, usmerenost projekta EXPO 2027 na mlade, na obrazovanje i volontiranje, dobila je značajnu pažnju javnosti zbog okolnosti u kojima se javilo. Tokom 2025. godine, trajali su protesti i studentske blokade, a mladi su bili izloženi fizičkim i verbalnim napadima, targetiranju, hapšenjima, privođenjima i pravnim pritiscima.

EXPO se u saradnji sa Ministarstvom prosvete sa druge strane obraća mladima i nudi im prilike za volontiranje i dobijanje dodatnih ESPB bodova. Pored mladih, najavljena je i saradnja sa udruženjima građana u cilju realizovanja aktivnosti tokom specijalizovane izložbe. Paralelno, vlasti u Srbiji nastavljaju i sa primenom represivnih mehanizama prema kritičarima vlasti, ali i kritičarima projekta EXPO 2027. U nastavku analize osvrćemo se na primere kršenja osnovnih građanskih prava (slobode izražavanja, okupljanja i udruživanja) u kontekstu kritike ovog državnog projekta, kao i na dve posebne oblasti: obrazovanje (i volontiranje) i saradnju sa udruženjima građana koja se sprovodi u sklopu ovog projekta.

[15] Milosavljević, Ivana. 2026. „Ilegalan rad na EXPO-u: Radnici na crno i bežanje sa gradilišta." *CINS*, 19. mart. https://www.cins.rs/ilegalan-rad-na-expo-u-radnici-na-crno-i-bezanje-sa-gradilista/.

SPORT I MUZIKA ZA SVE: NA TERENU PREKRŠENIH SLOBODA

Srbija je poslednjih godina zabeležila pad na brojnim međunarodnim listama po pitanju stanja osnovnih sloboda. Međunarodna istraživačka platforma CIVICUS Monitor, koja prati stanje građanskih sloboda u 198 zemalja i teritorija, snizila je ocenu građanskog prostora Srbije sa „opstruiranog“ na „pod represijom“ u decembru 2025. godine.[16] Ova kategorija, druga najniža moguća, opisuje države u kojima su slobode izražavanja, okupljanja i udruživanja ozbiljno ograničene, a protivljenje vlastima može dovesti do ozbiljnih posledica, kao što su nasilje, sudski progon ili zatvorske kazne. U izveštaju međunarodne organizacije Freedom House, Srbija je zauzela sedmo mesto u pogledu zemalja u kojima je zabeležen najveći pad slobode izražavanja u poslednjih deset godina. Srbija je pod vođstvom predsednika Aleksandra Vučića i Srpske napredne stranke došla od slobodne do delimično slobodne zemlje, a prava i slobode građana se stalno pogoršavaju, navedeno je u izveštaju Freedom House.[17] Srbija je takođe spala u grupu delimično slobodnih zemalja kada je reč o slobodi interneta.[18] U izveštaju Amnesty International o stanjima ljudskih prava u svetu u 2025. godini navodi se: „Učesnici protesta bili su u više navrata širom zemlje izloženi prekomernoj upotrebi sile, dok je policija nasilno reagovala na pretežno mirna okupljanja. Organizacije za zaštitu ljudskih prava i novinari zabeležili su slučajeve zastrašivanja, prebijanja i zlostavljanja od strane policijskih službenika u uniformi i u civilu. Studenti koji su učestvovali u protestima bili su izloženi i nasilnim napadima pristalica Srpske napredne stranke, čije je postupke predsednik Republike naknadno opravdao i abolirao.”[19] Svako protivljenje aktuelnim vlastima u Srbiji nailazi na oštre reakcije nadležnih koji sistemski zloupotrebljavaju pravne mehanizme i represivne organe vlasti u cilju suzbijanja svakog

[16] Građanske inicijative. 2025. „Snižena ocena za Srbiju u globalnom izveštaju o građanskim slobodama: Sada „pod represijom“!” *Građanske inicijative*, 9. decembar. https://www.gradjanske.org/snizena-ocena-za-srbiju-u-globalnom-izvestaju-o-gradjanskim-slobodama-sada-pod-represijom/.

[17] Freedom House. 2025. “Freedom in the World. 2025.” *Freedom House*, February 2025. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2025-02/FITW_World_2025_Feb.2025.pdf.

[18] Freedom House. 2025. “Freedom on the Net 2025.” Freedom House, 2025. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2025-11/Freedom_on_the_Net_2025_Digital.pdf

[19] Amnesty International. 2026. “The State of the World’s Human Rights: April 2026.” *Amnesty International*, April 21. https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/0320/2026/en/.

oblika kritike i javnog delovanja. Sa represijom se suočavaju i oni koji javno govore i ukazuju na korupciju i druge probleme u vezi sa EXPO-m 2027.

Nakon objavljivanja istraživanja o firmama koje su angažovane na izvođenju radova na projektu EXPO 2027, troje novinara/ki CINS-a je 25. juna 2026. godine delilo materijale prolaznicima u centru grada na javnoj površini ispred sedišta kompanije EXPO. Njima su prišla trojica muškaraca i onemogućavali su ih da nesmetano snimaju na javnoj površini.[20] Jedan muškarac je tražio novinaru da obriše snimke iz telefona, a na pitanje ko su, nepoznati muškarci odgovorili su da su aktivisti ali samo „sa druge strane". Ometanje istraživačkih novinara/ki predstavlja pokušaj gušenja javne debate i sprečavanje postavljanja pitanja o načinu na koji se novac iz budžeta Republike Srbije troši na ovaj projekat.

Pritisku su bili izloženi i građani i studenti koji su koristili svoje Ustavom i Zakonom zagarantovano pravo na mirno okupljanje.[21] Tokom održavanja prvog međunarodnog sastanka, 10. juna 2025. godine za planiranje EXPO-a 2027, studenti arhitekture organizovali su protestni skup preko puta Sava centra (kongresni, kulturni i biznis centar na Novom Beogradu) gde se kongres održavao. Svi učesnici skupa su legitimisani.[22] Učesnici skupa želeli su da ukažu na finansijske troškove ovog projekta kao i na ugroženost beogradskog vodoizvorišta i Savskog nasipa usled gradnje vezane za specijalizovanu izložbu.

Tokom 2026. godine, širom Srbije počeo je da se održava i EXPO karavan u svrhu promocije ovog projekta. Studenti i građani u lokalnim sredinama okupljali su se i organizovali mirne kontraskupove, ali je policija na različite načine ograničavala i suzbijala ovakav oblik javnog protivljenja projektu. Policija je 2. avgusta 2026. godine u Kruševcu, grupi građana i studenata oduzela transparent „Studenti pobeđuju", razvijen

[20] Nova.rs. 2026. „Ekipu CINS-a presreli ispred EXPO: Smetali im leci o tajnim izvođačima i tražili da obrišu snimke. Novinari otkrili njihov identitet VIDEO." *Nova.rs*, 25. jun. https://nova.rs/vesti/drustvo/ekipu-cins-a-presreli-ispred-expo-smetali-im-leci-o-tajnim-izvodjacima-i-trazili-da-obrisu-snimke-novinari-otkrili-njihov-identitet-video/.

[21] Sloboda okupljanja definisana je članom 54. Ustava Republike Srbije, kao i posebnim Zakonom o javnom okupljanju.

[22] N1 Beograd. 2025. „U Sava centru sastanak o EXPO-u, studenti protestuju, pozivaju građane da im se pridruže." *N1*, 10. jun. https://n1info.rs/vesti/u-sava-centru-sastanak-expo-u-studenti-protestuju-pozivaju-gradjane-da-im-se-pridruze/.

tokom predstavljanja izložbe EXPO 2027.[23] Policija je legitimisala i učesnike skupa protiv EXPO karavana u Kragujevcu. Iako su učesnici skupa bili mirni, policija je navela da oni navodno ometaju događaj i da zato mora da ih legitimiše.[24]

Urednik portala „Volim Zrenjanin" napadnut je 20. septembra 2026. godine dok je pripremao reportažu sa EXPO karavana u tom gradu.[25] Muškarac, za kog novinar sumnja da je aktivista SNS-a, je prišao novinaru, unosio mu se u lice i na kraju ga i gurnuo dok je novinar pokušavao da fotografiše transparent učesnika kontraskupa sa porukom koja se odnosila na položaj radnika angažovanih na poslovima vezanim za izgradnju EXPO-a i u stranim fabrikama.

Svi navedeni primeri predstavljaju deo sistemskog ugrožavanja prava građana na slobodno izražavanje mišljenja, prava na pristup informacijama, kao i prava na mirno okupljanje. Ovi primeri deo su šire slike i važan su pokazatelj kontinuiranih pritisaka vlasti koji vode sužavanju prostora za građanski aktivizam i delovanje u javnom interesu. Deo iste slike je i gušenje i onemogućavanje debate o temama od javnog interesa, uključujući i onu o projektu EXPO 2027, na koji će biti potrošeno više milijardi evra javnog novca.

[23] Beta. 2026. „Tišina ispred zgrade policije u Kruševcu od koje se traži da vrati transparent Studenti pobeđuju." *Danas*, 4. avgust. https://www.danas.rs/vesti/drustvo/tisina-ispred-zgrade-policije-u-krusevcu-od-koje-se-trazi-da-vrati-transparent-studenti-pobedjuju/.

[24] Beta. 2026. „Beta: Policija legitimisala učesnike studentskog skupa za vreme EXPO karavana u Kragujevcu." *N1*, 9. avgust. https://n1info.rs/vesti/policija-legitimisala-ucesnike-studentskog-skupa/.

[25] Volim Zrenjanin. 2026. „NAPADNUT urednik portala „Volim Zrenjanin" tokom izveštavanja sa EXPO karavana, reagovalo tužilaštvo!" *Volim Zrenjanin*, 20. septembar. https://volimzrenjanin.com/napadnut-urednik-portala-volim-zrenjanin/.

OD KUĆE DO ŠKOLE - OD ŠKOLE DO EXPO-A

Povezanost specijalizovane izložbe EXPO 2027 i obrazovnog sistema Srbije primetno je u različitim oblicima. Analizom će te veze dalje biti predstavljene uz kritički osvrt na njihovu osnovanost i legitimnost. Najveću pažnju javnosti izazvala je vest da je Ministarstvo prosvete donelo Pravilnike o kalendaru obrazovno-vaspitnog rada za 2026/27. školsku godinu za osnovne i za srednje škole (u daljem tekstu: Pravilnik o školskom kalendaru), prema kojima je predviđeno da škole u svoje godišnje planove rada uvrste studijsku posetu specijalizovanoj izložbi EXPO 2027. Ministarstvo prosvete je saopštilo kako su programi namenjeni školskim posetama sastavni deo i regularna praksa izložbe EXPO širom sveta, ističući primere različitih zemalja[26].

Detaljnija analiza samog obrazovnog programa EXPO 2027, postupak ministra kojim se kroz školske kalendare za 2026/27. godinu obavezuju škole da u svoje godišnje planove rada uvrste i posetu učenika izložbi EXPO 2027, kao i način na koji su predložene izmene Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV) povezane sa ovom problematikom biće predstavljene u nastavku. Povezanost obrazovnog sistema sa specijalizovanom izložbom EXPO 2027 ogleda se i kroz: Ugovor o učešću[27] potpisan između kompanije EXPO i Kancelarije za dualno obrazovanje i Nacionalni okvir kvalifikacija, kao i Memorandum o saradnji[28] između kompanije EXPO i Centra za promociju nauke, ali i kroz druge aktivnosti poput distribucije školskog pribora[29] i materijala školama sa motivima EXPO 2027.

---

[26] Vlada Republike Srbije. 2026. „Školske posete sastavni deo obrazovne dimenzije Ekspo izložbi širom sveta." *Vlada Republike Srbije*, 10. jun. https://www.srbija.gov.rs/vest/979747/skolske-posete-sastavni-deo-obrazovne-dimenzije-ekspo-izlozbi-sirom-sveta.php.

[27] Kancelarija za dualno obrazovanje i nacionalni ovir kvalifikacija. 2026. „Potpisan ugovor o učešću Kancelarije za dualno obrazovanje i Nacionalni okvir kvalifikacija na specijalizovanoj izložbi EXPO 2027." *Kancelarija za dualno obrazovanje i nacionalni ovir kvalifikacija,* 27. jul. https://dualnok.gov.rs/potpisan-ugovor-o-ucescu-kancelarije-za-dualno-obrazovanje-i-nacionalni-okvir-kvalifikacija-na-specijalizovanoj-izlozbi-expo-2027/.

[28] Centar za promociju nauke. 2026. „Centar za promociju nauke i kompanija EXPO 2027 potpisali memorandum o saradnji." *Centar za promociju nauke*, 15. septembar. https://www.cpn.edu.rs/centar-za-promociju-nauke-i-kompanija-expo-memorandum-saradnja/.

[29] Pantelić, Katarina. 2026. „Ako neće škole na EXPO, EXPO će u škole: Naručen školski pribor sa obeležjima Ekspa za osnovne škole." *Nova ekonomija*, 18. jun. https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/ako-nece-skole-na-expo-expo-ce-u-skole-narucen-skolski-pribor-sa-obelezjima-ekspa-za-osnovne-skole.

Specijalizovani školski kalendari

Pravilnici o školskom kalendaru, koje donosi ministar, usvojeni su 10. juna 2026. godine. U pravilnicima se navodi sledeće: „Škola će godišnjim planom rada predvideti jednodnevnu posetu učenika specijalizovanoj izložbi EXPO 2027 Beograd u periodu od 17. maja do 25. juna 2027. godine." Ovakva formulacija sporna je iz više razloga. Najpre, period predviđen za realizaciju posete se ne poklapa sa rokom završetka nastavne godine. Pošto letnji raspust za učenike osnovnih škola počinje 14. juna 2027. godine, a za učenike srednjih škola 21. juna 2027. godine, mogućnost organizovanja ove posete tokom letnjeg raspusta nije usklađena sa školskim kalendarom, a posebno sa obavezama učenika završnih godina s obzirom na to da oni sa nastavom završavaju još u maju, zbog priprema za završne ispite. Ovu jednodnevnu posetu Ministarstvo prosvete nazvalo je *studijskom posetom* i 2. jula 2026. godine školama je poslato Stručno uputstvo[30] o realizaciji iste. Uputstvo još uvek nije javno dostupno, te njegov sadržaj ostaje nepoznat široj javnosti, a roditelji ostaju uskraćeni za ključne informacije u vezi sa realizacijom studijske posete. Na osnovu odgovora na zahtev za pristup informacijama od javnog značaja koje su Građanske inicijative uputile Ministarstvu prosvete, dobijen je pristup Stručnom uputstvu čiji sadržaj čini između ostalog i sledeća formulacija: „U planiranju studijske posete škola se rukovodi iskazanim interesovanjem učenika i roditelja." Otvoreno je pitanje kako je bilo predviđeno prikupljanje informacija o zainteresovanosti učenika i roditelja o poseti izložbi EXPO 2027 tokom trajanja letnjeg raspusta kada se nastava ne održava, a rok za donošenje godišnjeg plana rada škole bio je kraj avgusta 2026. godine. Nije poznato da su roditelji pre usvajanja godišnjeg plana rada škola bili uključeni u širok, participativan proces odlučivanja o organizovanju ovakve studijske posete. Važnost koju dokument poput Stručnog uputstva ima za sve đake, roditelje i nastavnike u zemlji, uslovljava potrebu da on bude javno dostupan svima kako bi se podstakla debata o njegovoj usklađenosti sa osnovnim obrazovnim ciljevima, ali i željama i potrebama učenika.

[30] Ministarstvo prosvete. 2026. „Ministarstvo prosvete uputilo školama stručno uputstvo za organizovanje studijskih poseta Specijalizovanoj izložbi EXPO 2027." *Ministarstvo prosvete*, 2. jul. https://prosveta.gov.rs/vesti/ministarstvo-prosvete-uputilo-skolama-strucno-uputstvo-za-organizovanje-studijskih-poseta-specijalizovanoj-izlozbi-ekspo-2027/.

Pravilnikom o školskom kalendaru utvrđuju se vreme, trajanje i organizacija obrazovno-vaspitnog rada i školskog raspusta.[31] Školski kalendar se utvrđuje na nacionalnom nivou, dok se godišnji plan rada škole, koji sadrži planirane aktivnosti[32] škole za tekuću godinu, utvrđuje na nivou svake školske ustanove pojedinačno u skladu sa vremenskim okvirom definisanim kroz školski kalendar. Primetno je da nijedna druga poseta ili slična aktivnost škole koja se zasniva na saradnji škole sa drugim institucijama ili prilikama u lokalnoj zajednici (poput poseta muzejima, galerijama, pozorištu i sl) nije predviđena i definisana Pravilnikom o školskom kalendaru, iako ovakve aktivnosti predstavljaju regularne prakse školskog života. Pravilnik o školskom kalendaru nije dokument kojim je ispravno planirati bilo koje školske aktivnosti, pa tako ni studijske posete izložbi EXPO 2027, jer se one definišu na nivou škole kroz godišnji plan rada.

Nadležnosti relevantnih aktera i pitanje autonomije školskih ustanova

Odluka o organizovanju studijske posete, poput posete izložbi EXPO 2027 takođe nije doneta u skladu sa ovlašćenjima i nadležnošću relevantnih aktera, već predstavlja odluku nametnutu „odozgo". Naime, školski program i godišnji plan rada donose se na nivou školske ustanove, dok Pravilnik o školskom kalendaru donosi ministar.[33] Povezanost ovih dokumenata jeste upravo u činjenici da se godišnji plan rada ustanove donosi u skladu sa školskim programom i školskim kalendarom.[34] Iz ovoga se jasno vidi da ministar kroz Pravilnik o školskom kalendaru ima direktan uticaj na godišnji plan rada svih škola. S obzirom na to da je kroz Pravilnik o školskom kalendaru školama postavljeno kao obavezno planiranje posete izložbi EXPO 2027, ovaj potez ministra

[31] Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Član 28. *„Sl. glasnik RS"*, br. 88/2017, 27/2018 - dr. zakon, 10/2019, 27/2018 - dr. zakon, 6/2020, 129/2021, 92/2023 i 19/2025. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html.
[32] Pravilnik o nacionalnom okviru obrazovanja i vaspitanja. Član 60. *„Sl. glasnik RS"*, br. 98. https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2017/98/1/reg.
[33] Način usvajanja, sadržina i obaveze u vezi sa školskim kalendarom, planom i programom nastave i školskim programom definisani su u članovima 28, 60. i 61. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja.
[34] Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Član 62. *„Sl. glasnik RS"*, br. 88/2017, 27/2018 - dr. zakon, 10/2019, 27/2018 - dr. zakon, 6/2020, 129/2021, 92/2023 i 19/2025. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html

ukazuje na centralizovano upravljanje i nametanje posete izložbi EXPO 2027 svim školama u Srbiji, iako bi o ovakvom tipu aktivnosti škole trebalo samostalno da odlučuju.

I pored navedenih nepravilnosti vezanih za donošenje Pravilnika o kalendaru i uticaja na godišnji plan rada škola, na zvaničnoj internet stranici izložbe EXPO 2027 piše kako će školska poseta biti deo zvaničnog vaspitno-obrazovnog programa za 2026/27. godinu. Ako se situacija posmatra iz ugla organizovanja studijske posete, članom 70. ZOSOV-a regulisano je da školska ustanova može (ali ne mora), uz saglasnost saveta roditelja da organizuje studijsku posetu ili neku drugu aktivnost van ustanove.[35] Istim članom definisano je i da ministar propisuje bliže uslove za organizaciju i ostvarivanje nastave u prirodi i ekskurzije, ali ne i studijskih poseta. Ništa od navedenog ne ukazuje na to da se studijska poseta, poput pomenute izložbi EXPO 2027, može od strane ministra jednostavno uvrstiti u programe, planove, pa čak ni školski kalendar koji ministar lično donosi.

Centralni problem ovog postupanja od strane ministra prosvete jeste narušavanje autonomije školskih ustanova koja predstavlja jedan od principa celokupnog obrazovnog sistema u Srbiji i koja je garantovana Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja.[36] Članom 99. istog zakona detaljnije je definisano šta autonomija ustanove podrazumeva. Tu se nalazi između ostalog i donošenje programa i godišnjeg plana rada, kao i pravo da se školski kalendar delimično prilagodi lokalnim prilikama i da se odlučuje o načinima saradnje sa drugim ustanovama van škole.[37]

Tendencija da se aspekti centralizovanog upravljanja ojačaju u obrazovnom sistemu Srbije vidi se i kroz Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja koji je stavljen na javnu raspravu od 3. do 23. avgusta 2026. godine[38] (u daljem tekstu: Nacrt). Po već ustaljenoj praksi, javna rasprava zakazana je

[35] *Ibid.* Član 70.
[36] *Ibid*. Član 7.
[37] *Ibid.* Član 99.
[38] Ministarstvo prosvete. 2026. Javna rasprava o Nacrtu zakona o izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. 3. avgust. https://prosveta.gov.rs/vesti/javna-rasprava-o-nacrtu-zakona-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-osnovama-sistema-obrazovanja-i-vaspitanja-3/.

za vreme trajanja letnjeg raspusta i u periodu godišnjih odmora, što smanjuje mogućnost relevantnim i zainteresovanim akterima da aktivno učestvuju u istoj.

Nacrtom je predloženo, između ostalog, umanjivanje i ukidanje određenih nadležnosti saveta roditelja, kao i smanjenje broja roditelja koji čine savet roditelja.[39] Preciznije, trenutno važeći Zakon[40] podrazumeva da savet roditelja *razmatra* predlog školskog programa, razvojnog plana i godišnjeg plana rada, dok Nacrt ovu ulogu umanjuje i svodi je na *upoznavanje* saveta roditelja sa ovim dokumentima. Isti slučaj je evidentan kada su u pitanju različiti izveštaji među kojima su i oni o ostvarivanju programa obrazovanja i vaspitanja, razvojnog plana i godišnjeg plana škole. Nacrtom je predviđeno da se trenutna uloga saveta roditelja koja podrazumeva razmatranje ovih izveštaja preinači u isključivo upoznavanje saveta roditelja sa istim. Promene koje je Ministarstvo ovim Nacrtom predložilo ne iznenađuju ukoliko uzmemo u obzir kontekst u kojem se one javljaju. Tokom trajanja studentskih protesta i blokada, u ovakav vid otpora aktivno su se uključili i učenici srednjih, pa čak i osnovnih škola, ali i njihovi roditelji koji su počeli da iskazuju veći stepen zainteresovanosti za učešće u životu škole kroz Savete roditelja. Umesto da vlasti podstiču participativno učešće građana kroz različite oblike aktivnosti, uključujući i one kroz Savet roditelja, čini se da vlast aktivno radi na isključivanju pluralizma sa svih nivoa odlučivanja.

Ovde se primećuje da Ministarstvo prosvete sa jedne strane obavezuje škole da studijsku posetu izložbi EXPO 2027 uvrste u godišnji plan rada, a sa druge strane, gotovo istovremeno, Ministarstvo prosvete predlaže izmene zakona kojima bi se savetu roditelja onemogućilo da razmatra godišnji plan rada škole. Ove predložene izmene ukazuju na jačanje centralnih organa upravljanja i ograničavanje participativnog odlučivanja u obrazovnom sistemu Srbije. Pomenute izmene Zakona nisu se našle na dnevnom redu za usvajanje pre raspuštanja Narodne skupštine uoči raspisivanja

[39] Ibid.
[40] Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Član 120. *Sl. glasnik RS", br. 88/2017, 27/2018 - dr. zakon, 10/2019, 27/2018 - dr. zakon, 6/2020, 129/2021, 92/2023 i 19/2025.*
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html

vanrednih parlamentarnih izbora koji će se održati 25. oktobra 2026. godine, a izveštaj sa zaključcima sa javne rasprave nikada nije objavljen javno.
Namera ograničavanja uloge roditelja u životu škole nije u skladu ni sa Zakonom kojim je saradnja sa roditeljima definisana kao jedna od dimenzija kvaliteta celokupnog obrazovanja u Srbiji i konkretnije, kvaliteta rada obrazovnih ustanova[41].

Dakle, saradnja sa roditeljima i njihova uključenost u različite oblike vaspitno-obrazovnog rada, kao i uslovi pod kojima se ovo uključivanje ostvaruje prepoznati su kao deo kvalitetnog obrazovno-vaspitnog rada. Prema tome, predloženi Nacrt predstavlja jasan otklon od dosadašnjeg participativnog zakonodavnog okvira i ukazuje na jasan zaokret ka većem stepenu kontrole izvršne vlasti nad školskim ustanovama, uz svođenje uloge svih relevantnih aktera, uključujući tu i roditelja, na posmatračku. Neophodno dovesti u pitanje ovakvo postupanje Ministarstva prosvete i pozvati ga na odgovornost koju ima prema obrazovnom sistemu Srbije i njegovom kvalitetu koji ne sme biti podređeno ni jednom državnom projektu, uključujući tu i EXPO 2027.

Obrazovni program EXPO 2027 - spisak lepih želja ili alarm za celokupni obrazovni sistem u Srbiji?

Kada je reč o programu aktivnosti u okviru izložbe EXPO 2027 namenjene učenicima koji bi dolazili na jednodnevnu studijsku posetu preko škole koju pohađaju, opšte informacije se mogu pronaći na zvaničnoj internet stranici izložbe EXPO 2027.[42]

Za prvi ciklus osnovnog obrazovanja pripremljeni su sadržaji kroz koje će učenici učiti kroz istraživanje, postavljanje pitanja i zajedničko rešavanje zadataka posredstvom didaktičkih materijala poput animacija, interaktivnih tabli, kvizova i modela vulkana, mini-solarnih sistema i muzičkih instrumenata. U nastavku je navedeno kako su ovakve metode rada deci tog uzrasta bliske i razumljive za učenje funkcionisanja prirode, tehnologije, muzike i sveta oko njih. Za ciljeve programa navedeni su razvijanje osećaja

[41] Ibid. Član 6. i član 49.
[42] Informacije o školskim posetama EXPO 2027: https://expobelgrade2027.org/sr/iskustvo/skolski-programi.

zajedništva, saradnje i odgovornosti prema okruženju kao i značaj malih svakodnevnih navika, poput štednje vode, reciklaže ili više vremena provedenog u prirodi, za očuvanje životne sredine i smanjenje negativnog uticaja na planetu.

Kada je drugi ciklus osnovnog obrazovanja u pitanju, program je osmišljen tako da pokaže učenicima kako znanje koje stiču u učionici izgleda primenjeno u stvarnom životu i savremenim zanimanjima. Takođe, program EXPO 2027 ima za cilj da podseti učenike na važnost komunikacije, timskog rada, kreativnosti, empatije i sposobnosti za zajedničko rešavanje problema kroz podsticanje radoznalosti, analitičkog razmišljanja i razvoj „mekih veština".

Za učenike srednjih škola program ima za cilj da učenici steknu iskustva koja ih približavaju fakultetima, industrijama i poslovima budućnosti. Takođe, kao cilj postavljeno je jasnije prepoznavanje sopstvenih interesovanja, talenata i pravaca u kojima učenici žele da se razvijaju sa naznakom da je ovo nekim učenicima prva prilika za takvu vrstu iskustva. Kao metod rada, planirano je, umesto klasičnih predavanja, rad u timovima, razvijanje sopstvenih ideja i povezivanje nauke, tehnologije, umetnosti i digitalnih alata na način koji je blizak trenutnoj srednjoškolskoj generaciji, kroz eksperimente, multimedijalne sadržaje i kreativne projekte. Naznačeno je u nastavku kako je kroz takav pristup omogućeno srednjoškolcima konkretnije sagledavanje šta žele da studiraju, čime bi jednog dana mogli da se bave i koliko su danas, uz znanje i tehnologiju, jednako važni kreativnost, inicijativa, komunikacija i sposobnost saradnje. U nastavku teksta piše kako će EXPO 2027 za mnoge učenike postati mesto prvog susreta sa svetom budućnosti, ali i iskustvo koje može da inspiriše odluke koje će donositi mnogo godina kasnije. Ovako predstavljen okvir programa sporan je na dva nivoa. Prvi se odnosi na nerealno postavljene ciljeve, sadržaje i broj planiranih aktivnosti tokom jednodnevne studijske posete.

Drugi aspekt programa koji ujedno otvara pitanja za Ministarstvo prosvete tiče se više puta isticanog značaja iskustva jednodnevne studijske posete izložbi EXPO 2027 u obrazovnom razvoju dece. U vezi sa metodama učenja koje se u programu EXPO 2027

opisuju kao razumljive i bliske deci određenog uzrasta, otvara se pitanje zašto ova saznanja o metodama nisu usmerena prema reformama obrazovnog sistema kroz koji svako dete prolazi i koji je sastavni deo 8 ili 12 godina života većine dece u Srbiji? Ako postoji želja da se deci učenje učini zanimljivim i razumljivim, nije dovoljno da se takvo iskustvo pruži isključivo kroz jednodnevnu posetu, već saznanja o većoj adekvatnosti određenih metoda i načina rada treba primeniti u celokupnom obrazovnom sistemu.

Takođe, više puta pomenuta tvrdnja da će ova poseta mnogim učenicima biti prva prilika da upoznaju svoja interesovanja i talente, predstavlja ozbiljan povod da Ministarstvo prosvete preispita trenutno važeće kurikulume i iskustva koja se učenicima pružaju u obrazovnom sistemu. Kroz tekst o obrazovnom programu EXPO 2027 škola je predstavljana kao mesto gde se prenose određena znanja odvojeno od konteksta svakodnevnog života i gde deca i mladi ne postaju adekvatno pripremljeni za svakodnevni život. Ovakvo viđenje je pojednostavljeno i problematično tumačenje školskog života, jer škola i nastava čine deo svakodnevnog života svakog deteta[43] i pravljenje ovakve distinkcije svodi školu na mesto pukog prenošenja određenih znanja, potpuno ignorišući viđenje škole kao zajednice koja ima svoju kulturu, neguje odnose i predstavlja mesto okupljanja za decu, roditelje, nastavnike i građane iz lokalne zajednice.

[43] Dewey, John. 2017. “The School and Society”. The Project Gutenberg eBook. January 7. https://www.gutenberg.org/cache/epub/53910/pg53910-images.html#Page_47.

VOLONTIRANJE

Projekat EXPO 2027 u javnosti je predstavljen i kao prilika za volontiranje otvorena za punoletne građane Srbije, ali i inostranstva. Zvaničan volonterski program „EXPO Playmakers", promovisan je u maju 2026. godine, kada su i otvorene prijave, a najavljeno je da je potrebno preko 20.000 volontera. Prema poslednjim informacijama koje je preduzeće EXPO 2027 objavilo u septembru 2026. godine, za program volontiranja se prijavilo ukupno 15.000 kandidata iz 145 zemalja.[44] Intervjui sa kandidatima otpočeli su u avgustu 2026. godine, a koordinatorka volonterskog programa Nina Stojanović je istakla da će volonteri imati priliku da budu angažovani na 48 različitih volonterskih pozicija.[45]

U decembru 2025. godine održana je i konferencija „Volontiraš? Menjaš igru.", na kojoj je potpisano šest memorandum o razumevanju sa, kako se na sajtu navodi, „relevantnim državnim institucijama i organizacijama, čime je zvanično otpočela prva faza nacionalnog volonterskog programa za specijalizovanu izložbu." Memorandumi su potpisani sa Ministarstvom prosvete, Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvom sporta, Ministarstvom turizma i omladine, Kancelarijom za dualno obrazovanje i Crvenim krstom. Svim navedenim ministarstvima Građanske inicijative poslale su zahteve za pristup informacijama od javnog značaja kako bi se ostvario uvid u potpisane memorandume. Svi memorandumi potpisani su u formi memoranduma o razumevanju, i njima se iskazuje opšta namera u vezi buduće saradnje između konkretnog ministarstva i privrednog društva EXPO, bez zalaženja u bilo kakve detalje vezane za tu saradnju. Volontiranje se ne pominje ni u jednom tekstu memoranduma.

Zahtev za pristup informacijama je poslat i Službi za upravljanje kadrovima koja je takođe potpisala sporazum o saradnji sa EXPO-m. U ovom sporazumu se u članu 1.

[44]Beta. 2026. „EXPO: Više od 15.000 osoba se prijavilo za volontiranje." *N1*, 29. septembar. https://n1info.rs/vesti/expo-vise-od-15000-osoba-se-prijavilo-za-volontiranje/.
[45]Beta. 2026. „Počeli intervjui sa kandidatima iz više od 60 zemalja za volontere za EKSPO 2027." *Danas*, 12. avgust. https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/poceli-intervjui-sa-kandidatima-iz-vise-od-60-zemalja-za-volontere-za-ekspo-2027/.

spominje da je EXPO doneo Program (volontiranja) na koji je Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja dalo saglasnost i da je Programom utvrđen broj volontera i aktivnosti koje će se preduzimati u cilju realizacije izložbe.

U zahtevu prosleđenom Ministarstvu rada zatraženo je dostavljanje rešenja kojim su odobrili pomenuti Program, kao i dokumentaciju koju je pravno lice EXPO d.o.o. Beograd dostavilo Ministarstvu u cilju organizovanja volontiranja u skladu sa članom 14. Zakona o volontiranju (program volontiranja, pravilnik o organizaciji i sistematizaciji poslova i druga dokumenta). Međutim, Ministarstvo nije odgovorilo. Realizacija Programa se navodi kao predmet Sporazuma sa Službom za upravljanje kadrovima, koja se u sporazumu obavezuje da će aktivnosti za EXPO sprovesti bez naknade, što je još jedan način na koji su državni resursi, u ovom slučaju nematerijalni, opredeljeni za potrebe specijalizovane izložbe. Aktivnosti navedene u nadležnosti službe tiču se regrutacije i selekcije kadrova za volontere. U završnim odredbama Sporazuma ugovorne strane obavezuju se da dokument neće učiniti dostupnim trećem licu bez prethodnog pisanog odobrenja druge strane (što se ne odnosi na obavezno činjenje u skladu sa pozitivnim propisima Republike Srbije), ali i da informacije navedene u Sporazumu predstavljaju „poslovnu tajnu”. U samom Sporazumu nije jasno objašnjeno zbog čega bi opšta načela o regrutaciji i selekciji volontera bila poslovna tajna, ali to svakako nije u skladu sa principima proklamovanim u Zakonu o volontiranju prema kojem se volontiranje promoviše kao aktivnost od interesa za Republiku Srbiju. Takođe, ono je u suprotnosti i sa zvaničnim saopštenjem Službe za upravljanje kadrovima objavljenim na sajtu ove službe gde stoji: „Potpisivanjem Sporazuma, Služba za upravljanje kadrovima i EXPO 2027 potvrđuju zajedničku nameru za profesionalan i transparentan pristup angažovanju volontera, koji će imati ulogu u organizaciji jednog od najznačajnijih međunarodnih događaja čiji će Republika Srbija biti domaćin.” Transparentnost u načinu organizovanja volontiranja je stoga od ključnog značaja, a naročito ako u njemu u bilo kojoj fazi procesa učestvuje državni organ, međutim činjenica da su podaci iz sporazuma označeni kao poslovna tajna tome ne ide u prilog.

Posebnu pažnju javnosti izazvalo je i saopštenje Ministarstva prosvete da će se volontiranje na EXPO 2027 vrednovati od 1 do 3 ESPB boda, u zavisnosti od broja sati angažovanja. Pored toga što je ovakva odluka delovala kao još jedan pokušaj vlasti da „kupi" studentsku podršku (poput najave o subvencionisanju stambenih kredita za mlade donete svega mesec dana nakon početka studentskih protesta i blokada), postavlja se pitanje i njene usklađenosti sa odredbama Zakona o visokom obrazovanju. Dok se sa jedne strane volonterima obećavaju dodatni ESPB bodovi, deo studenata se zbog projekta EXPO 2027 našao u stambenom problemu. U konkursu za prijem studenata u Ustanovu Studentski centar „Beograd" za školsku 2026/2027. godinu pored uslova za prijem i smeštaj studenata i potrebnih dokumenata, na poslednjoj strani našla se i stavka iseljenja iz „F krila" Studenjaka zbog specijalizovane izložbe EXPO 2027.[46] Iako je u dokumentu navedeno da će studentima biti omogućeno preseljenje u druge sobe i domove, na koji način će to biti izvršeno i da li će biti u skladu sa potrebama svakog pojedinačnog studenta nije detaljnije objašnjeno.

Volonteri će, kao i zaposleni na EXPO 2027, biti obučeni u uniformu sa potpisom Biljane Tipsarević. Kompanija „Ekspo 2027" dodelila je okvirni sporazum za dizajn, proizvodnju i isporuku uniformi za zaposlene i volontere grupi ponuđača koju čine kompanije LUSS Textile i Modni atelje Biljana Tipsarević, saopšteno je 7. avgusta 2026. godine, a vrednost okvirnog sporazuma iznosi 367,9 miliona dinara bez PDV, a obuhvata dizajn, proizvodnju i isporuku 209.141 komada odeće.[47] Biljana Tipsarević je dizajnerka i supruga nekadašnjeg tenisera a od maja 2023. godine člana Srpske napredne stranke Janka Tipsarevića.

[46] Pantelić, Katarina i Stankov, Marija. 2026. „Studenti moraju da se isele iz doma zbog izložbe Ekspo 2027." *021*, 24. jun. https://www.021.rs/info/srbija/447203/studenti-moraju-da-se-isele-iz-doma-zbog-izlozbe-ekspo-2027.

[47] N1 Beograd. 2026. „Za uniforme za EXPO 368 miliona dinara: Šiće ih Modni atelje Biljana Tipsarević i Luss Textile." *N1*, 7. avgust. https://n1info.rs/biznis/za-uniforme-za-ekspo-368-miliona-dinara-sice-ih-modni-atelje-biljana-tipsarevic-i-luss-textile/.

Volontiranje i visoko obrazovanje

Zakonom o visokom obrazovanju[48] definisano je da uslove, način organizovanja i vrednovanje dobrovoljnog rada uređuje visokoškolska ustanova svojim opštim aktom. Takođe, istim zakonom definisano je da se pod dobrovoljnim radom smatra rad studenta bez naknade, koji *organizuje visokoškolska ustanova na projektima od značaja za lokalnu zajednicu koji se vrednuje u sistemu visokog obrazovanja*. Uprkos ovim odredbama Zakona, Vlada Republike Srbije je 30. aprila 2026. godine usvojila Zaključak kojim se volontiranje studenata na izložbi EXPO 2027 smatra dobrovoljnim radom koji se vrednuje u sistemu visokog obrazovanja.[49]

Ono što je sporno u ovom slučaju je činjenica da zaključak Vlade predstavlja dokument niže pravne snage od zakona, te se njime ne mogu menjati i proširivati odredbe koje su definisane zakonom. Zakonom o visokom obrazovanju je jasno definisano šta se podrazumeva pod dobrovoljnim radom i Zaključkom Vlade nije ispravno menjati tu definiciju. Takođe, Zaključkom se nedvosmisleno ističe da volontiranje na EXPO 2027 ne organizuje visokoškolska ustanova, što nije u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju koji garantuje pravo organizovanja dobrovoljnog rada isključivo visokoškolskim ustanovama.

U Zaključku se ističe kako će visokoškolska ustanova (isključivo) vrednovati dobrovoljni rad u skladu sa svojim opštim aktom, ali Zaključak istovremeno postavlja ograničenje da to vrednovanje bude u rasponu između 1 i 3 ESPB, što predstavlja umanjivanje nadležnosti koje su podrazumevane Zakonom i ugrožavanje autonomije visokoškolskih ustanova. Dodatnu konfuziju oko pitanja nadležnosti u vrednovanju dobrovoljnog rada na specijalizovanoj izložbi stvara i izjava direktora kompanije EXPO 2027 Danila Jerinića koji je istakao da će se dodatni ESPB bodovi ostvarivati u skladu sa odlukama

[48] Zakon o visokom obrazovanju. Član 39. *Sl. glasnik RS", br. 88/2017, 73/2018, 27/2018 - dr. zakon, 67/2019, 6/2020 - dr. zakoni, 11/2021 - autentično tumačenje, 67/2021, 67/2021 - dr. zakon, 76/2023 i 19/2025.*
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_visokom_obrazovanju.html

[49] Ministarstvo prosvete. 2026. „Vrednovanje volontiranja studenata na EXPO izložbi u skladu je sa Zakonom." *Ministarstvo prosvete*, 6. maj.
https://prosveta.gov.rs/vesti/vrednovanje-volontiranja-studenata-na-expo-izlozbi-u-skladu-je-sa-zakonom/?highlight=expo.

fakulteta.[50] Dakle, kao i u slučaju organizovanja studijske posete za učenike osnovnih i srednjih škola, Vlada i na ovom primeru „odozgo" nameće fakultetima obavezu da vrednuju volontiranje na EXPO 2027, uz deklarativno prepuštanje te odluke svakom fakultetu pojedinačno.

Još jedna odredba u Zaključku koja se može dovesti u pitanje tiče se opravdanosti odluke da se volontiranje na EXPO 2027 postavlja u okvir projekta od značaja za lokalnu zajednicu bez objašnjenja na koji način je ova izložba, čiji je nacionalni i međunarodni značaj istican u saopštenjima i na zvaničnoj internet stranici EXPO 2027, značajna za lokalne zajednice.

Na osnovu svih nepravilnosti koje su prethodno pomenute, može se Vladi uputiti pitanje da li je ovim Zaključkom ostala u okvirima izvršavanja Zakona ili je pod izgovorom njegove primene proširila obuhvat člana 39. i time omogućila delovanje koje nije predviđeno Zakonom o visokom obrazovanju.

Volontiranje i organizacije civilnog društva

Nevladine organizacije u Srbiji već duži niz godina ukazuju na probleme sa Zakonom o volontiranju. Prema istraživanjima "Monitoring Matrix on Enabling Environment for Civil Society Development"[51] koje Građanske inicijative objavljuju od 2019. godine, Zakon o volontiranju sadrži minimum odredaba neophodnih za zaštitu volontera i njihovih organizacija, dok ostala pitanja prepušta strankama da same urede. Među problemima istaknutim i u ranijim analizama postojećeg Zakona o volontiranju navode se: volontiranje se ne tretira kao društvena vrednost, već kao besplatan rad, postoji nedostatak adekvatne definicije volontiranja, zatim prekomerna regulisanost Zakonom, nedostatak podsticaja i za volontere i za organizatore volontiranja, neopravdano visoke administrativne obaveze (i s tim povezani troškovi) za organizatore volontiranja, postojeća mogućnost (kao i primeri) da poslodavci zloupotrebljavaju Zakon kako bi

[50] Beta. 2026. „EXPO: Više od 15.000 osoba se prijavilo za volontiranje." *N1*, 29. septembar. https://n1info.rs/vesti/expo-vise-od-15000-osoba-se-prijavilo-za-volontiranje/.
[51] Svi izveštaji u sklopu Monitoring matrice dostupni su na linku: https://monitoringmatrix.net/serbia-report-2024/

angažovali mlade obrazovane ljude kao volontere umesto da ih zaposle kao pune radnike, nedostatak doprinosa vrednovanju volonterskog angažmana i nedostatak zaštite udruženja kao organizatora volontiranja, neusklađenost Zakona sa drugim zakonima koji pretpostavljaju dobrovoljno angažovanje. U istraživanja o stanju civilnog društva u zemlji, veoma mali broj organizacija navodi da su registrovali/prijavili volontere nadležnim organima, a većina njih objašnjava da izbegava da angažuje ljude na osnovu Zakona o volontiranju zbog neadekvatnih zakonskih rešenja koja dovode volontere i organizacije u loš položaj zbog nepostojećih ili jako niskih kompenzacija, a visokih poreskih tereta na račun OCD i da se radije opredeljuju za druge forme ugovora o angažovanju lica kako bi izbegli „izrabljivanje" volontera (poput ugovora o privremenim i povremenim poslovima ili ugovora o delu).

Na društvenim mrežama objavljene su fotografije sa svečanog predstavljanja volonterskog programa EXPO 2027 na kojem su prisustvovali i predstavnici pojedinih organizacija civilnog društva. Jedna od organizacija je u objavi navela da je upisana u evidenciju organizatora volontiranja i pozvala je sve zainteresovane da se prijave. Prema Zakonu o volontiranju, organizator volontiranja može biti pravno lice čiji osnovni cilj nije sticanje dobiti.

Organizator volontiranja može biti privredno društvo ukoliko ispunjava uslove definisane Zakonom: da se volontiranje organizuje za opšte dobro, da se obavljanjem volonterskih usluga i aktivnosti ne stiče dobit i da volontiranje ne zamenjuje rad zaposlenih i drugih radno angažovanih lica u privrednom društvu.[52] Sam program volontiranja koji je privredno društvo u obavezi da dostavi Ministarstvu rada, treba da sadrži podatke o organizatoru i korisniku volontiranja, mestu obavljanja i trajanju volontiranja, planirani broj volontera, opis volonterskih usluga i aktivnosti i podatke o osposobljavanju za volontere.[53] Ministarstvo rada usvojilo je rešenje kojim je Program volontiranja koje je privredno društvo EXPO Belgrade 2027 dostavilo usvojeno, ali ni Program ni rešenje nisu javno dostupni. EXPO, kao privredno društvo u većinskom vlasništvu države, ima obaveze iz Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. U zahtevu

[52] Zakon o volontiranju. Član 14. *„Sl. glasnik RS"*, br. 36/2010. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_volontiranju.html.
[53] Ibid.

za pristup informacijama od javnog značaja, zatraženi su evidencija organizatora volontiranja kao i dokument kojim se bliže uređuju kriterijumi selekcije za izbor organizatora, zatim dokumenti (program volontiranja, pravilnik o organizaciji i sistematizaciji poslova) kojima se bliže uređuje položaj, uloge i pozicije na kojima će volonteri/ke biti angažovani i dokumente na osnovu kojih je regulisana saradnja između EXPO i udruženja građana. Iz preduzeća EXPO Belgrade 2027 odgovor nije stigao.

Kako Program volontiranja još uvek nije javno dostupan nije moguće utvrditi kvalitet samog volonterskog programa za ovu međunarodnu specijalizovanu izložbu. Dodatno buni informacija objavljena na nalogu jednog udruženja da su upisani u registar volontiranja. Ukoliko je EXPO kao privredno društvo zvanično registrovano kao organizator volontiranja, po kom osnovu je onda ustanovljen registar i na osnovu kakvog ugovora (ili drugog dokumenta) je regulisana uloga udruženja građana? Da li su i udruženja onda ovlašćena za regrutaciju volontera i ko na kraju potpisuje ugovor sa samim volonterima ukoliko je EXPO 2027 zvaničan organizator volontiranja? Organizator volontiranja dužan je da ministarstvu dostavi izveštaj o volontiranju, dok nadzor nad sprovođenjem Zakona o volontiranju i ugovora o volontiranju vrši inspekcija rada, odnosno upravna inspekcija.

Zbog društvene važnosti koju volontiranje sa sobom nosi, kao i zbog činjenice da su najviši državni organi i institucije uključene u različite faze organizovanja volontiranja, neophodno je učiniti javno dostupnim informacije o Programu volontiranja, kao i o sadržajima ugovora koji će biti potpisivani sa volonterima. Kompanija EXPO treba da objasni i ulogu koju će udruženja građana imati u ovom procesu i da javno objavi registar volontera kao i pravni osnov na kojem je on zasnovan. Volontiranje je plemenita aktivnost koja za cilj ima unapređenje individualnih znanja i veština, ali i unapređenje uslova i kvaliteta života u zajednici, te je transparentna komunikacija ključna u sagledavanju dometa koji volontiranje na EXPO 2027 pruža onima koji se prijave. Transparentnost je takođe važna kako bi se izbegli bilo kakvi oblici zloupotrebe zakonskog okvira za volontiranje.

ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA I EXPO

Uslovi za delovanje organizacija civilnog društva u Srbiji

Organizacije civilnog društva (ili udruženja građana) imaju dugu istoriju delovanja u Srbiji. Udruživanje je u svom ranom razvoju imalo prvenstveno humanitarnu misiju i karakter, a veću ulogu u društveno-političkom životu dobija od 1990-tih godina, i posebno nakon petooktobarskih promena 2000. godine. Uloga i značaj organizacija civilnog društva vidljiva je u različitim poljima. OCD su, između ostalog, doprinele razvoju građanskog obrazovanja u zemlji, razumevanju ključnih demokratskih pojmova i principa, ukazivanju na probleme korupcije, otvorile su pitanja nadzora i kontrole rada državnih organa od strane građana i postigle značajne rezultate u osvešćivanju građana i borbi za ljudska prava. OCD su prepoznate i kao pružaoci različitih usluga, pre svega u domenu socijalne zaštite stanovništva, i kao takve dopunjuju a negde potpuno i zamenjuju ulogu države (u oblastima u kojima država nema mehanizme, resurse, ili kapacitete pružanja podrške i pomoći stanovništvu).

Paralelno sa razvojem civilnog društva, vlasti u Srbiji, naročito za vreme Slobodana Miloševića i poslednjih godina sa Srpskom naprednom strankom, širile su narativ o OCD kao „stranim plaćenicima" koji rade u interesu stranih sila na navodnom rušenju države. Od 2024. godine, u Skupštinskoj proceduri, nalazi se i predlog Zakona o posebnom registru agenata stranog uticaja.[54] Reč je o tzv. zakonu o stranim agentima, koji se počev od Rusije, širio u zemljama centralne i istočne Evrope sa namerom da se ograniči delovanje civilnog društva. Zajedničko zemljama u kojima su ovakvi zakoni predloženi ili usvojeni (Gruzija, Mađarska, Slovačka, Bosna i Hercegovina) jesu autoritarne i populističke vlasti koje nastoje da suze prostor za građansko delovanje i aktivizam, diskredituju kritičare vlasti i onemoguće debate o pitanjima od javnog interesa.

[54]Radio Slobodna Evropa. 2024. „Vulinova stranka u Skupštini Srbije predložila zakon o stranim agentima". *Radio slobodna Evropa*, 29. novembar. https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-vulin-strani-agenti/33220976.html.

Napadi na OCD u Srbiji od strane najviših državnih funkcionera i organa vlasti redovni su, ali se naročito intenziviraju u periodima društveno-političkih kriza. Neki od primera sistemskog pritiska na OCD koje su kritične prema organima vlasti obuhvataju tzv. slučaj „Spisak" iz 2020. godine, kao i upad u prostorije OCD u februaru 2025. godine. Uprava za sprečavanje pranja novca je 13. jula 2020. godine uputila zvaničan zahtev svim poslovnim bankama u Srbiji da dostave informacije i prateću dokumentaciju u vezi sa svim bankovnim računima i finansijskim transakcijama 57 organizacija civilnog društva, medija i pojedinaca.[55] Prema informacijama koje su procurile u javnost, spisak je sadržao 37 pravnih lica i 20 pojedinaca iz medija i civilnog društva, čija je jedina odmah uočljiva zajednička karakteristika kritički stav prema vlasti. Podaci prikupljani ovim putem poslužili su za višenedeljnu tabloidnu kampanju protiv targetiranih organizacija. Niko od nadležnih nije odgovarao za curenje privatnih i poverljivih podataka u javnost. Objavljivanje privatnih finansijskih podataka organizacija se ipak ponovilo, pa je tako u avgustu 2024. godine u jeku ekoloških protesta protiv iskopavanja litijuma, jedan tabloid ponovo objavio podatke o finansijskim transakcijama većeg broja udruženja građana i stranih donatora. Objavljeni su i privatni podaci o platama zaposlenih u Građanskim inicijativama, kao i fotografije pojedinih zaposlenih. Organizacije su optužene da finansiraju ekološki pokret novcem iz inostranstva u cilju rušenja i destabilizacije države. Sistemski i institucionalni pritisci kulminirali su u februaru 2025. godine, na samom početku studentskih protesta i blokada, sa upadom pripadnika Uprave kriminalističke policije u prostorije 5 organizacija zbog sumnje na navodnu proneveru novca američkih poreskih obveznika kroz programe finansirane od strane USAID-a.[56] Do trenutka objavljivanja ove analize nikakvih informacija o ovom postupku koji je pokrenulo Više javno tužilaštvo u Beogradu nije bilo.

[55]Nova. 2020. „UN: Vlada Srbije zloupotrebila spisak da zaplaši NVO sektor". Nova.rs, 13. novembar. https://nova.rs/vesti/politika/un-vlada-srbije-zloupotrebila-spisak-da-zaplasi-nvo-sektor/.

[56]Civil Rights Defenders. 2025. "Serbian police crack down on civil society organizations." *Civil Rights Defenders*, February 27. https://crd.org/2025/02/27/serbian-police-crack-down-on-civil-society-organisations/.

Pored kampanja targetiranja, organizacije civilnog društva u Srbiji izložene su i konstantnoj neizvesnosti usled nedostatka finansijskih sredstava i podrške. Sredstva koja se dodeljuju iz budžeta Republike Srbije, a putem javnih konkursa koje raspisuju ministarstva godinama unazad su izložena kritici udruženja koja ukazuju da se novac na netransparentan način deli organizacijama koje imaju malo ili nimalo iskustva u oblastima za koje se podrška pruža, kao i da se novac dodeljuje fantomskim i organizacijama bliskim vlasti (tzv. GONGO). Istraživanje[57] Građanskih inicijativa i BIRN-a objavljeno 2023. godine je pokazalo kako je mreža fantomskih organizacija izvlačila novac na javnim konkursima Ministarstva za brigu o porodici i demografiju. Na ovaj način, samo iz tog ministarstva izvučeno je bar pet miliona evra tokom 2021. godine na konkursima namenjenim ženama, mladima i porodicama. Umesto da novac bude usmeren ka organizacijama koje posvećeno i odgovorno pružaju preko potrebne usluge u zajednici, on je preusmeravan ka mreži povezanih organizacija koje su lažirale izveštaje o sprovedenim aktivnostima. Tužilaštvo za organizovani kriminal počelo je da postupa po krivičnoj prijavi Komiteta pravnika za ljudska prava (YUCOM) protiv bivšeg ministra za brigu o porodici Ratka Dmitrovića zbog zloupotreba na javnim konkursima, ali od tada nije bilo nikakvih dalje preduzetih koraka po ovoj prijavi. Istraživanje[58] BIRN-a iz 2026. godine, pokazalo je da na konkursu Ministarstva za zaštitu životne sredine gotovo polovina ukupne sume od 50 miliona dinara je dodeljena organizacijama bliskim vladajućim partijama i fantomskim organizacijama. Istraživanje je pokazalo da je organizacija Zeleni Sad, koju je osnovala aktuelna ministarka Sara Pavkov, dobila najmanje 9,5 miliona dinara na javnim konkursima Novog Sada, raznih ministarstava i pokrajinskih sekretarijata od 2019. godine do 2026. godine. Za čak 35 projekata finansiranih sa više od 92 miliona dinara na konkursima Ministarstva za brigu o porodici i demografiju iz 2024. godine, ne postoje javno dostupni podaci o njihovoj realizaciji,

[57] Andrić, Gordana i Đorđević, Aleksandar. 2023. „Lažirane isplate, fiktivna predavanja: Kako su milioni evra za ugrožene završili u tuđim džepovima." *BIRN*, 21. novembar. https://birn.rs/milioni-evra-izvuceni-na-javnim-konkursima-za-mlade-i-decu/.

[58] Gmizić Dragan. 2026. „Milioni za organizaciju povezanu sa ministarkom: slučaj Zeleni Sad." *BIRN*, 13. februar. https://birn.rs/sara-pavkov-zeleni-sad/.

pokazala je analiza[59] Građanskih inicijativa. Reč je o više od polovine sredstava dodeljenih putem četiri javna poziva u 2024. godini.

Mediji redovno izveštavaju o konkursima različitih ministarstava što ukazuje na široko rasprostranjen obrazac netransparentnog finansiranja udruženja. Radio slobodna Evropa je u avgustu 2026. godine, objavio tekst[60] o konkursima Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja na kojima su novac dobila i dva udruženja čiji su zastupnici poslanici vladajuće stranke, i udruženje koje vodi otac aktuelnog ministra za evropske integracije.

Uslovi za delovanje organizacija civilnog društva u Srbiji su poslednjih godina u konstantnom padu, što je prepoznato i od strane brojnih međunarodnih organizacija koje se bave ljudskim pravima. Međunarodna istraživačka platforma CIVICUS Monitor, koja prati stanje građanskih sloboda u 198 zemalja i teritorija, snizila je ocenu građanskog prostora Srbije sa „opstruiranog“ na „pod represijom“ u decembru 2025. godine. Ova kategorija, druga najniža moguća, opisuje države u kojima su slobode izražavanja, okupljanja i udruživanja ozbiljno ograničene, a protivljenje vlastima može dovesti do ozbiljnih posledica, kao što su nasilje, sudski progon ili zatvorske kazne.

Javni novac za projekte usmerene na EXPO

U okolnostima stalne negativne kampanje usmerene protiv OCD i hroničnog nedostatka sredstava, dodatno pogoršanog činjenicom da se novac na javnim konkursima pretežno dodeljuje organizacijama koje su bliske vlasti ili čije aktivnosti ni na koji način nisu vidljive, pojedina ministarstva odlučila su se da sredstva namenjena konkursima za podršku udruženjima direktno usmere na projekte koji su u svojim ciljevima i aktivnostima fokusirani na specijalizovanu izložbu EXPO 2027.

[59] Mustajbašić, Alma i Vijatović, Irina. 2026. „Analiza konkursa Ministarstva za brigu o porodici i demografiju u 2024. Godini.” *Građanske inicijative,* 2026. https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2026/02/Analiza-konkursa-Ministarstva-za-brigu-o-porodici.pdf.

[60] Janković, Jelena. 2026. „Hiljade evra za “patriotske snage”iz budžeta Ministarstva za rad Srbije.” *Radio slobodna Evropa*, 10. avgust. https://www.slobodnaevropa.org/a/milica-stamenkovski-budzet-organizacije-dodjela-novca-srbija/33824115.html.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja je 30. januara 2026. godine raspisalo Javni konkurs za finansiranje i podršku programima zaštite i unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji u 2026. godini.[61]

Ovaj javni poziv je redovan godišnji konkurs koji ovo ministarstvo raspisuje u cilju pružanja podrške jednoj od sistemski najmarginalizovanijih društvenih grupa. Međutim, specifično za poziv iz januara 2026. godine je to što je kao uslov da bi predloženi program bio podržan definisano, između ostalog, da programi: „moraju biti usmereni ka realizaciji aktivnosti u susret EXPO 2027 Beograd, prve specijalizovane svetske izložbe na Zapadnom Balkanu i jedne od najznačajnijih međunarodnih događaja čiji će Srbija biti domaćin." Ukupna sredstva obezbeđena ovim javnim pozivom iznose 500.000.000 dinara. Kao očekivani rezultat 1.2 navedeno je: „realizacija programa u susret EXPO 2027 Beograd kroz četiri programa: kulturno-muzički, sportski, biznis i edukativni program, vodeći se glavnom temom Igraj za čovečanstvo - sport i muzika za sve." U sklopu uslova za učešće na konkursu navedeno je da se: „preporučuje da se programske aktivnosti realizuju u prostoru u javnoj svojini Republike Srbije, autonomne pokrajine ili jedinice lokalne samouprave, koji se može koristiti bez naknade, uključujući i EXPO Playground i druge slične prostore." Dakle, konkursom su udruženja i savezi za osobe sa invaliditetom uslovljeni da svoje projekte usmere ka aktivnostima vezanim za projekat EXPO 2027.

U skladu sa Uredbom o sredstvima za podsticanje programa ili nedostajućeg dela sredstava za finansiranje programa od javnog interesa koja realizuju udruženja, nadležni organ dužan je da do 31. januara objavi godišnji plan raspisivanja javnih konkursa na svojoj internet stranici. Na sajtu Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja ovakav plan za 2026. godinu nije objavljen. Članom 3. ove Uredbe predviđa se i da organ državne uprave podstiče programe koje realizuju udruženja, a koji su od javnog interesa u skladu sa odredbama ove uredbe i akata nadležnog organa donetih u skladu sa odredbama zakona i ove uredbe. Stoga, uslovljavanje udruženja da

[61] Tekst konkursa i propratna dokumentacija dostupni su na linku: https://www.minrzs.gov.rs/sr/konkursi/javni-konkurs-za-finansiranje-i-podrsku-programima-zastite-i-unapredjenja-polozaja-osoba-sa-invaliditetom-u-republici-srbiji-u-2026-godini.

njihovi programi moraju biti usmereni na EXPO 2027 bez jasnog obrazloženja na koji način ova izložba predstavlja javni interes, a pogotovo ne na koji način je to u interesu udruženja osoba sa invaliditetom, praktično predstavlja izbegavanje kriterijuma i odredbi Uredbe. Udruženja se dovode u poziciju da moraju da usmere svoje aktivnosti na specijalizovanu izložbu EXPO 2027 ukoliko žele da ispune kriterijume da uopšte budu razmotreni na javnom pozivu, a njihovi korisnici mogu ostati uskraćeni usluga i aktivnosti koje su im neophodne u svakodnevnom životu, a koje im ova udruženja pružaju. Javna sredstva se na ovaj način još jednom usmeravaju na promociju projekta EXPO 2027, umesto na osnaživanje građana/ki, pružanje usluga i odgovoru na izazove i sistemske probleme sa kojima se osobe sa invaliditetom suočavaju.

Još direktnije usmeravanje konkursa za finansiranje ili sufinansiranje projekata u oblasti kulture ka specijalizovanoj izložbi EXPO 2027 sprovelo je Ministarstvo kulture. Ministarstvo je 29. maja 2026. godine raspisalo Konkurs za finansiranje ili sufinansiranje projekata u oblasti kulture i umetnosti u okviru realizacije programa Specijalizovana izložba „Ekspo 2027 Beograd“ „Igra(j) za čovečanstvo – sport i muzika za sve“.[62] Kao cilj konkursa navodi se: „predstavljanje programa i projekata subjekata u kulturi na Specijalizovanoj izložbi Ekspo 2027 Beograd sa osnovnom temom „Igra(j) za čovečanstvo” koja će se održati u Beogradu od 15. maja do 15. avgusta 2027. godine. Tema „Igra(j) za čovečanstvo: sport i muzika za sve” predstavlja glavni cilj projekta Ekspo 2027: proučavanje igre kao značajnog elementa nacionalnog identiteta u Srbiji, kao moguće rešenje za izazove savremenog čoveka.” Minimalni iznos po projektu koji će se finansirati iznosi 500.000 dinara, a maksimalan 8.000.000 dinara. Pored udruženja građana, pravo učešća na konkursu imaju i ustanove i pojedinci, a konkursni predlozi mogu biti iz oblasti: muzike, književnosti, filmske, pozorišne umetnosti, igre, ulične umetnosti itd. Nije definisano koliko je ukupno novca opredeljeno za ovaj konkurs, već da će se finansiranje projekata vršiti u skladu sa budžetskim sredstvima. Među kriterijumima na osnovu kojih će se ocenjivati predlozi projekata navode se usklađenost projekta sa opštim interesom u kulturi i ciljevima i prioritetima konkursa i stepen uticaja na kvalitet kulturnog života zajednice. Samim opredeljenjem konkursa ka

[62] Tekst konkursa uz propratnu dokumentaciju dostupan je na linku: https://www.kultura.gov.rs/konkurs/sr/30/6a193edf38916.

realizaciji programa u okviru specijalizovane izložbe već je unapred pretpostavljeno da je EXPO 2027 od opšteg interesa u kulturi i da će uticati na kvalitet kulturnog života zajednice. Međutim, nije razmotreno kako će ovakvo usmerenje konkursa uticati na mogućnosti delovanja udruženja, ustanova i pojedinaca u kulturi i sprovođenja njihovih redovnih programa. Prijave za konkurs bile su otvorene do 10. jula, a u trenutku pisanja ove analize nisu objavljeni ni lista prijavljenih predloga projekata ni lista vrednovanja i rangiranja pristiglih projekata.

Ovakav javni poziv upućen kulturnoj zajednici dešava se u okolnostima u kojima su sredstva za kulturu ograničena, konkursi se ne raspisuju, ili se njihovi rezultati ne objavljuju, a procedure javnih poziva ostaju netransparentne. Praksa finansiranja programi i projekata upitnog kvaliteta i značaja se nastavlja, a dugogodišnji kulturni programi i manifestacije poput Beldoksa, Slobodne zone i Festivala autorskog filma ostaju bez državne podrške. Grad Beograd je 2025. godine poništio konkurs za kulturu, godinu dana pre toga nije ga ni raspisao, a 2026. godine nije objavljeno ko su članovi komisija za izbor projekata koji će dobiti novac iz budžeta, kao ni zvanična obrazloženja sa razlozima izbora podržanih projekata. Nezavisna kulturna scena Srbije od 2015. godine analizira konkurse za finansiranje i sufinansiranje projekata u oblasti savremene kulturne produkcije na republičkom, pokrajinskom i lokalnom nivou. Analizom konkursa Ministarstva kulture u 2025. godini navedeno je da je realizovano manje od polovine predviđenih konkursa, da su rešenja za 7 konkursa kasnila više od 100 dana, a utvrđen je i nastavak prakse finansiranja „podobnih" udruženja i dodeljivanja sredstava mimo konkursa putem diskrecionog prava ministra.[63]

Programski tim EXPO 2027 se u aprilu 2026. godine direktno obratio umetničkim udruženjima sa pozivom na saradnju. Poziv je upućen organizacijama članicama Asocijacije Nezavisne kulturne scene Srbije. Iz Asocijacije su na poziv odgovorili saopštenjem[64] u kojem su naveli: „Poziv članicama mreže na sastanak radi kreiranja

[63] Cvetičanin Predrag. 2025. „Raspad državnog sistema zaštite i finansiranja kulture." *Nezavisna kulturna scena Srbije* i *Centar za empirijske studije jugoistočne Evrope*, 2025. https://drive.google.com/file/d/1PocoCsKBkBXik12UeVUFWnehMMvJqlqY/view.
[64] Asocijacija Nezavisna kulturna scena Srbije. 2026. „Saopštenje ANKSS povodom poziva od EXPO 2027 tima i javni odgovor". *Nezavisna kulturna scena Srbije*, 8. april. https://nezavisnakultura.net/2026/04/08/saopstenje-ankss-povodom-poziva-od-expo-2027-tima-i-javni-odgovor.

programa za Specijalizovanu izložbu EXPO 2027 pokazuje zapanjujuće ignorantski stav prema svim aktuelnim dešavanjima u društvu, političkoj represiji, uništavanju čitavog umetničkog i kulturnog sektora u zemlji.” U saopštenju ukazuju na urušavanje položaja umetnika i kulturnih radnika usled poništavanja konkursa, ideoloških i političkih uticaja u odabiru projekata koji će biti finansirani, kampanjama targetiranja umetničkih organizacija i pojedinaca kritičnih prema vlasti, kao i na opštu društveno-političku klimu represije i nasilja.

Javna sredstva, inače namenjena podršci udruženjima građana koja se bave pitanjima od javnog interesa, se na ovaj način preusmeravaju ka projektima koji će direktno biti usmereni na specijalizovanu izložbu EXPO 2027. Tako se još jednom, podrška udruženjima i grupama sa kojima udruženja rade, uslovljava usmerenošću na EXPO 2027, a svi oni koji odluče da projekte realizuju na način i u skladu sa potrebama građana i drugim ciljevima od javnog interesa ostaju bez podrške. Ministarstvu kulture je poslat Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja u kojem je tražena informacija o listi predloga projekata i listi vrednovanja i rangiranja u vezi sa Konkursom za finansiranje ili sufinansiranje projekata u oblasti kulture i umetnosti u okviru realizacije programa Specijalizovana izložba „Ekspo 2027 Beograd“. Iz Ministarstva su odgovorili da odluka o izboru projekata po navedenom konkursu nije doneta, dok na pitanje o listi članova stručne komisije za odabir projekata koji će biti podržani nisu odgovorili.

Direktno raspisivanje konkursa usmerenih na EXPO 2027, ili navođenje u uslovima projekta da aktivnosti moraju biti usmerene ka ovoj izložbi, nije jedini način na koji su finansirani projekti udruženja koji usklade svoje aktivnosti sa promovisanjem projekta EXPO 2027. I na pojedinim javnim pozivima koji nisu eksplicitno usmereni na EXPO 2027 moguće je da su podržana udruženja koja su u opisu projekta definisala ciljeve i aktivnosti ka ovoj izložbi. Tako je Analizom konkursa Ministarstva za brigu o porodici i demografiju, koje su objavile Građanske inicijative, utvrđeno da je na javnom pozivu za podnošenje predloga programa za dodelu dotacija namenjenih za projekte porodično-pravne zaštite građana, koordinacije i sprovođenja politike u oblasti

demografije u 2024. godini, tri miliona dinara dodeljeno udruženju građana Inovativni centar za razvoj društva za projekat „Povratak kao katalizator skoka u budućnost". U narativnom izveštaju udruženja se u kratkom rezimeu projekta navodi da je projekat osmišljen: „da iskoristi EXPO 2027 kao katalizator za privlačenje povratnika i cirkularnih migranata radi rešavanja demografskih i ekonomskih izazova u Srbiji. Ključne aktivnosti uključivale su istraživanje tržišta rada, anketiranje migranata, razvoj internet portala (expobelgrade2027.life), kreiranje video materijala i blog tekstova." Udruženja građana naravno imaju potpunu slobodu u definisanju svojih predloga programa, međutim problem nastaje kada o tim projektima ne postoje javno dostupni tragovi, čime se ne može utvrditi da li je konkretan projekat realizovan.

Ovo konkretno udruženje ne poseduje društvene mreže i pretragom interneta nisu pronađene informacije o ovom projektu. Prostom pretragom interneta, utvrđeno je da navedeni internet portal čiji je razvoj planiran ne postoji. Ovaj sajt navodno treba da pruži informacije o radnim mestima, mogućnostima za povratak i podršku. Među realizovanim aktivnostima u sklopu projekta navedene su i ankete i fokus grupe (sa 500 ispitanika) koje su rezultirale preporukama, pet video zapisa i više od 10 blog tekstova kao i publikacija „Budućnost radne snage u susret EXPO 2027". Na internetu ne postoje tragovi o navedenim aktivnostima. Finansijski izveštaj sprovedenog projekta pokazuje da je 1.245.000 dinara uplaćeno pravnom licu SPA Nutrition u svrhu plaćanja eksperta iz oblasti ekonomskih istraživanja i migracija. Vlasnik ovog preduzeća istovremeno je zastupnik udruženja Inovativni centar za razvoj društva. U martu 2025. godine je usvojena promena podataka preduzeća SPA Nutrition. Prema usvojenoj odluci preduzeće menja naziv i šifru i opis pretežne delatnosti, te se umesto šifre 1073 — proizvodnja makarona, rezanaca i sličnih proizvoda od brašna upisuje šifra 7022 — konsultantske aktivnosti u vezi sa poslovanjem i ostalim upravljanjem. Dakle, u trenutku kada su plaćeni za eksperta iz oblasti ekonomskih istraživanja, u SPA Nutrition su se bavili proizvodnjom makarona. Udruženje Inovativni centar za razvoj društva uplatilo je 840.000 dinara pravnom licu Exquisite za uslugu projektnog menadžmenta. Ovo preduzeće osnovano je 28. februara 2024. godine (mesec dana nakon raspisivanja

javnog poziva, odnosno mesec dana pre objavljene odluke o finansiranju), a privremeni prekid obavljanja delatnosti upisan je već 22. jula .2024. Godine.

Slanjem Zahteva za pristup informacijama od javnog značaja pokušali smo da saznamo da li su i na drugim javnim konkursima, koji nisu eksplicitno usmereni ka EXPO-u 2027, podržani projekti udruženja građana koji su prema informacijama dostupnim u konkursnoj dokumentaciji bili usmereni na ovu specijalizovanu izložbu. U zahtevima je traženo da nam ministarstva dostave projektne aplikacije (predlozi programa) udruženja građana podržanih od strane ministarstva na javnim konkursima za dodelu dotacija udruženjima građana raspisanih tokom 2025. i 2026. godine, a koji su, prema projektnim aplikacijama, usmereni ka realizaciji aktivnosti u susret EXPO 2027 kao i da nam dostave narativne i finansijske izveštaje projekata udruženja građana podržanih od strane ministarstva tokom 2025. i 2026. godine, a koji su u svojim ciljevima i aktivnostima navedenim u narativnom izveštaju projekata bili usmereni ka realizaciji aktivnosti u susret EXPO 2027. Zahtevi su poslati ministarstvima sa kojima je EXPO sklopio memorandume o razumevanju: Ministarstvu turizma i omladine, Ministarstvu sporta, Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Ministarstvu prosvete. Ministarstvo prosvete odgovorilo je da nije bilo projekata koji su u svojim ciljevima i aktivnostima bili usmereni ka realizaciji specijalizovane izložbe EXPO 2027. Ministarstvo turizma i omladine je u odgovoru navelo da ne poseduje narativne i finansijske izveštaje s obzirom da je predmetna realizacija u toku. Međutim, zahtevom je tražena i dokumentacija projekata realizovanih tokom 2025. godine, te bi trebalo da su njihovi narativni i finansijski izveštaji dostavljeni Ministarstvu. U zahtevu je takođe traženo i da nam Ministarstvo dostavi projektne aplikacije udruženja koje su usmerene ka realizaciji aktivnosti u susret EXPO 2027, međutim Ministarstvo nije odgovorilo na ovo pitanje. Ministarstvo sporta je u svom odgovoru navelo da ne poseduje traženi dokument, izbegavajući da pruži odgovor na pitanja kojima su tražena konkretna dokumenta. Ministarstvo turizma i omladine je u odgovoru dostavilo tri zahteva za korišćenje subvencija, transfera i dotacija namenjenih za projekte promocije, edukacije i treninga u turizmu, od kojih dva realizuju poslovna udruženja, a jedno turistička organizacija, dakle ne udruženja građana na bazi učlanjenja. Ministarstvo za rad,

zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja nije dostavilo odgovor do trenutka objavljivanja ove analize.

Usmeravanje javnih sredstava ka realizaciji aktivnosti u susret EXPO 2027, predstavlja još jedan primer na koji način se javni novac usmerava ka ovom državnom projektu. Ono je takođe pokazatelj odsustva razumevanja načina delovanja organizacija civilnog društva od strane nadležnih organa, i zapravo predstavlja još jedan vid instrumentalizacije udruženja građana u svrhu stvaranja privida podrške ovom projektu. Javna sredstva se tako sa pružanja podrške projektima od javnog interesa usmeravaju na projekat čiji značaj za opšte dobro i dalje nije utvrđen ni jednim stručno utemeljenim i argumentovanim dokumentom. Podrška udruženjima građana i njihovim korisnicima ostaje uslovljena promovisanjem specijalizovane izložbe EXPO 2027.

ZAKLJUČAK

Projekat specijalizovane izložbe EXPO 2027 ne možemo posmatrati izolovano od društveno-političkih okolnosti u zemlji. U uslovima zarobljenih institucija i odsustva vladavine prava, konstantnog porasta represije i nazadovanja u dostignutim standardima zaštite ljudskih prava, EXPO se javlja kao još jedan poligon za sprovođenje kontrole, dominacije i netransparentnih radnji i postupaka. Od javnih nabavki za potrebe realizacije izložbe koje se sprovode prema odredbama posebnog zakona van postojećeg zakonodavnog okvira, preko gušenja slobode govora i okupljanja u kontekstu iskazivanja neslaganja sa ovim projektom, do mešanja u autonomiju obrazovnih ustanova, EXPO 2027 je postao još jedan državni projekat koji se sprovodi bez otvorene javne rasprave i uključivanja šire javnosti. Sve odluke u vezi sa projektom se brane navodnim postojanjem javnog interesa, koji ostaje na deklarativnom nivou, bez jasnih obrazloženja i podataka koji će njegovu ispunjenost potkrepiti. Tako svako protivljenje projektu EXPO 2027 i načinu na koji se on sprovodi biva označeno kao protivljenje javnom interesu i napretku Srbije, čime se direktno guši sloboda izražavanja i sužava se prostor za postavljanje pitanja o zakonitosti radnji vezanih za sprovođenje ove specijalizovane izložbe.

Na realizaciji projekta EXPO 2027 se aktivno radi od 2023. godine. Godinu dana kasnije, nakon pada nadstrešnice u Novom Sadu i smrti 16 ljudi, započeli i najmasovniji građanski protesti u Srbiji u protekloj deceniji. Proteste su pokrenuli mladi ljudi i studenti, a blokade fakulteta i škola pokrenule su talas nezadovoljstva ispoljenog od strane različitih društvenih aktera (poljoprivrednici, industrijski radnici, medicinski radnici, umetnici i dr). Ipak, obrazovni sektor je tokom studentskih protesta i blokada najviše doprineo ovoj borbi, ali su zaposleni u njemu ujedno i pretrpeli najviše negativnih posledica usled reakcije države (otkazi, disciplinski postupci, smanjivanje ili ukidanje zarada i sl). U takvim okolnostima opšte represije koja se sprovodi nad obrazovnim sektorom, donosi se odluka da škole organizuju studijsku posetu učenika ovoj izložbi. Ne treba zaboraviti ni aktivne pokušaje vlasti da zakonskim izmenama smanje ulogu i značaj roditelja u školskim telima, čime bi se njihova uloga minimizovala na puko posmatračku ulogu bez efektivnog uticaja na školske odluke (pa time i odluke o studijskim posetama). EXPO 2027 tako postaje još jedan instrument u ispoljavanju dominacije nadležnog Ministarstva nad školama, čime se grubo gazi njihova autonomija.

Volontiranje u sklopu projekta ostaje iza netransparentog rešenja Ministarstva rada, čime Program i njegove pojedinačne odredbe ostaju van domašaja šire javnosti. Kvalitet i vrednost takvog volontiranja ostaju van okvira stručne procene, čime se svi prijavljeni volonteri dovode u potencijalan rizik i van okvira zaštite. Rasprava o volontiranju na EXPO 2027 time namerno biva zadržana u granicama broja prijavljenih, kao da ispoljeno interesovanje automatski garantuje i kvalitet njegovog sprovođenja i njegovu vrednost za lokalnu zajednicu i razvoj i napredak samih pojedinaca.

Uloga civilnog društva se godinama u Srbiji sistematski urušava i diskredituje negativnim kampanjama i retorikom visokih državnih funkcionera, kao i zloupotrebom institucija u cilju targetiranja, prisluškivanja i vođenja postupaka protiv aktivista i organizacija. Novac se na javnim konkursima dodeljuje podobnim organizacijama, ali i organizacijama koje ni na koji način nisu vidljive u javnosti. Projekat EXPO 2027

poslužio je kao samo još jedan način da se državna podrška civilnom društvu uslovi simuliranjem šire društvene podrške ovoj specijalizovanoj izložbi.

Obrazovanje i civilni sektor su tako iskorišćeni kao još jedna karika u legitimaciji projekta od upitnog javnog značaja i kao još jedno polje za ispoljavanje kontrole izvršne vlasti i potencijalne zloupotrebe javnih sredstava. Umesto da se obrazovni i civilni sektor posmatraju i tretiraju kao stubovi društva, a ulaganje u njih kao ulaganje u dobrobit celokupnog naroda, svedočimo njihovom postavljanju u službu partikularnog političkog interesa.